

מי הם "יושבי קרנות"?

סוגיות המתייחסות ליושבי קרנות

בשלוש סוגיות בתלמוד הבבלי ישנה התייחסות ל"יושבי קרנות"¹:

1. בבלי ברכות דף כח עמוד ב (בריתא):

ביציאתו [=מבית המדרש] מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי **מיושבי קרנות**. שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

2. בבלי מסכת בבא קמא דף פב עמוד א:

רב גביהה מבי כתיל מתני לה בהדיא: ר' תנחום ור' ברייסי אמרי משום זקן אחד, ומנו? ר' יהושע בן לוי: עשרה תנאין התנה יהושע. עשרה תקנות תיקן עזרא: שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי...

[ומפרשת הגמרא בריתא זו] שיהו קוראין במנחה בשבת - **משום יושבי קרנות**.

3. בסנהדרין דף ג,א סובר רב אחא בריה דרב איקא שמדין תורה גם יחיד הדייט כשר לדון (בהודאות והלואות), והגמרא מסבירה שישנה תקנת חכמים שצריך שלשה דיינים, "משום יושבי קרנות" (שאם ידון יושב קרנות לבדו, הדין פסול). מיהם "יושבי קרנות" ומה פגם יש בהם?

פירוש רש"י

1. במסכת ברכות (לגבי תפילת התודה של יושב בית המדרש על כך שאינו מיושבי קרנות) מפרש רש"י:

מיושבי קרנות - חנוונים, או עמי הארץ, שעוסקים בדבר שיחה.

2. בב"ק מפרש רש"י:

משום יושבי קרנות - יושבי חניות, כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקון בגינייהו קריאה יתירה.

3. במסכת סנהדרין מפרש רש"י:

גזירה משום יושבי קרנות - תגרין, שאין בקיאין בטיב דינין, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי.

נראה שרש"י מפרש שיושבי קרנות הם בעלי חנויות, והחנויות (בזמנם) נמצאו בקרן הרחוב. בכל סוגיה פירש רש"י את החיסרון שיש בתגרים אלו לפי הקשר הדברים:

במסכת סנהדרין מפרש רש"י שהם אינם בקיאים בטיב דינים. נראה (לפי רש"י) שעיקר המסחר המתוחכם התנהל בימי השוק, שבו הובאה סחורה ליריד והמוכר והקונה התמקחו על המחיר, ואילו התגרים בקרנות הרחוב מכרו סחורה פשוטה שמחירה ידוע, ולא התמצאו במסחר.

בברכות מפרש רש"י שהם עוסקים בשיחה בטלה, ובב"ק פירש שמתוך עיסוקם אינם פנויים לעסוק בתורה. נראה שהתגרים שונים מחקלאים או סוחרים, שעובדים קשה יותר, ובזמן עבודתם אינם פנויים לשיחה בטלה. לעומתם התגרים נמצאים שעות רבות בחנות בקרן הרחוב ללא עבודה מעשית, ועוסקים בשיחה בטלה. מצד שני, החקלאים

¹ בבראשית רבה ובילקוט שמעוני פרשת וישלח מוזכרים יושבי קרנות במשמעות אחרת, ונראה מתוך ההקשר שמדובר בעל תפקיד במנחה צבאי, (אולי התוקעים בקרנות החצוצרה בעת הקרב? אבל אם כן מדוע הם נקראים יושבים: צ"ע).

והסוחרים אינם נמצאים בעבודתם כל שעות היום, ויש להם פנאי לעסוק בתורה בזמנים שבהם אין עבודה. לעומתם בעלי החנויות נמצאים בחנותם כל הזמן, ואינם פנויים לשבת בבית המדרש וללמוד.

פירוש הראשונים

לפי רש"י יושבי הקרנות אינם אנשים קלי דעת ומפוקפקים מבחינה מוסרית, אלא תגרים העובדים בעבודה פשוטה שיש בה גם זמני בטלה רבים ללא תעסוקה, ואינם מבינים בסחורה או פנויים ללמוד תורה. אבל מפרשים אחרים פירשו את טיבם של 'יושבי קרנות' באופן אחר:

1. ערוך בערך קרן ג':

יושבי קרנות – פירוש: אנשי דלא מעלי לבי מדרשא, אלא רגילין שיושבין בקרנות העיר ועסקין בדברי שיחה.

2. יד רמ"ה בסנהדרין:

אלא משום יושבי קרנות - לשון קרן זוית. והן בטלנין שאין עוסקין במלאכה אלא יושבין בקרנות העיר, ופעמים שבני אדם באין מאליהן ונידונין בפניהם בזמן שבת דנין טרודין בדין אחר ובאין לפני אלו שהן יושבין בטלנין.

3. קרית ספר למאירי (מאמר חמישי חלק א)

שנינו במס' ב"ק פרק מרובה: "תקנות תקן עזרא שיהו קורין בשבת [ל"ה ב'] במנחה ושיהו קורין בב' וה' וכו' שיהו קורין בשבת במנחה משום יושבי קרנות". ופי' גדולי הרבנים [רש"י]: שעומדים בשווקים ובחנויות או לשאר מלאכות בכל ימות החול ואינם שומעין דבר תורה ותקן להם קריאת מנחה בשבת. ויש מפרשים: משום יושבי קרנות שהיו הולכין אחר אכילה [=בשבת] לטייל ולישב בקרנות, ותיקן להם קריאה זו לעורר לבותיהן ולקרבת לתורה.

4. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף פב עמוד א:

גאון:

משום יושבי קרנות - שהולכים ומשתכרים באותה שעה [=שעת מנחה בשבת] על הקרנות, ואותה שעה שעת שכרות היא, וכדאמרין במסכת תענית. ומשום הכי הוא דתקון להו דנהוו קורים בתורה כי היכי דניתו לבית הכנסת. ועל שם כך תקנו לומר: ואני תפילתי וגו', שלמעלה הימנו כתוב: "ישחיו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר", ובא דוד ואמר: הן יושבין ומשתכרין על הקרנות, ואני בא לבית הכנסת ומתפלל לפניך בשעת המנחה שהיא עת רצון, שאף אליהו הנביא לא נענה אלא בתפלת המנחה.²

ומורי ה"ר יעקב שונה: משום יושבי קרנות - שמוכרין עסקיהן ואין נכנסין לבית הכנסת כל ימות החול, עמדו ותקנו קריאה זו במנחה.

הפירוש הראשון בשטמ"ק הוא שיושבי קרנות הם שיכורים היושבים "על הקרנות". הפירוש השני (מורי ה"ר יעקב) מפרש כמו רש"י, שמדובר בתגרים היושבים בקרנות הרחוב.³

² לפי המאירי ושטמ"ק יושבי קרנות בסוגיה של ב"ק יושבים בקרנות רק במנחה של שבת, ולא בכל עת. לעומת זאת בסוגיות בסנהדרין ובברכות מדובר כנראה על יושבי קרנות במשך כל ימות השבוע.

³ הרב פרופ' שלמה טולידאנו כתב בעבודת הדוקטורט שלו (רבי בצלאל אשכנזי, האיש, מפעלו הספרותי וספרייתו, האוניברסיטה העברית תשס"ב, עמודים 232-233) שרבי בצלאל אשכנזי בשטמ"ק לב"ק פרקים ז-ט מצטט (יותר מ-130) ציטוטים מפירוש של "גאון". הכוונה לאחד מחכמי אשכנז הראשונים, שהיו נקראים באשכנז בתואר "גאון". הפירוש שייך לפירושי וורמייזא, ור' יעקב המוזכר בו הוא ר' יעקב בר יקר רבו של רש"י. עד כאן דבריו. לפי זה פירושו של רש"י למונח 'יושבי קרנות' מבוסס על מה ששמע מרבו רבי יעקב בר יקר, המוזכר בשטמ"ק בב"ק.

לפי המקורות שלעיל יושבי הקרנות הם אנשים שבחרו (ללא קשר לעבודתם) לשבת בקרנות העיר ולהתבטל (ואפילו להשתכר במשקאות משכרים). לפי פירוש זה מדובר באנשים שאינם רק חסרי ידע בתורה, אלא שארחות חייהם מפקפקים יותר מבחינה מוסרית, בשל בחירתם בחיי בטלנות וקלות דעת.

הפסול של יושב הקרנות לדון

נראה שיש לכך השלכה גם לגבי הבנת הפסול של יושב קרנות לשמש כדיין. לפי פירוש הראשונים מדובר באנשים שעובדים בדומה לשאר האוכלוסייה, והם בקיאים בטיב משא ומתן כמו שאר ההדיוטות. פסילתם לשמש כדיינים איננה בשל חוסר הבנה בתחום (כמו שפירש רש"י בסנהדרין), אלא משום שאין לסמוך על שיקול דעתו של אדם קל דעת, הרגיל לבלות את זמנו בקרנות הרחובות.

הניגוד בין לומדי התורה ליושבי קרנות

הבריתא בברכות (שהבאתי לעיל) מנסחת תפילת הודאה לה' ליוצא מבית המדרש:

מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי **מיושבי קרנות**, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

מנסחי התפילה בחרו להציג כניגוד ליושבי בית המדרש את הקיצוניות ההפוכה = יושבי קרנות. (למרות שישנם גם אנשים רבים שאינם מיושבי בית המדרש וגם אינם מיושבי קרנות!) לפי רש"י מדובר בתגרים יושבי קרנות, שעבודתם כוללת שעות בטלה רבות שאותם הם מבליים בדיבורי בטלה בשוק. מסתבר שסוחרים קטנים אלו בקרנות הרחוב גם לא הרוויחו הרבה כסף, ולכן הם מתוארים כמי שעמלים ואינם מקבלים שכר.

לפי הראשונים הני"ל יושבי קרנות הם אנשים שמבליים את זמנם בקרנות השוק בבטלנות ובשתיית משקאות משכרים (ועל פעולתם זו אינם מקבלים שכר כלל). אנשים אלו הם ההנגדה הקיצונית ליושבי בית המדרש, שמשכימים לעמול בדברי תורה. לפי פירוש זה מובן יותר מדוע מסיימת התפילה שיושבי הקרנות רצים לבאר שחת (מה שמובן פחות לפי רש"י).

יושבי קרנות באבות דרבי נתן

במשנה במסכת אבות ג, י נאמר:

רבי דוסא בן הרכינס אומר: שינה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת ילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאים את האדם מן העולם:

על כך מרחיב אבות דרבי נתן⁴:

וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ כיצד? מלמד שלא יתכוין אדם לישב עם יושבי קרנות בשוק. שכל זמן שאדם יושב עם יושבי קרנות בשוק נמצא בטל מן התורה, שנאמר: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד כי אם בתורת ה' חפצו" (תהלים א' א)...

מעשה ברבי עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו, ונזכר לו מה שעשה בילדותו, אמר: מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות בשוק.

נראה מנוסח זה שיושבי קרנות הם אנשים קלי דעת, שעליהם מתאים הפסוק "אשר האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד". (אבל לפירושו של רש"י שמדובר בתגרים בשוק קשה לקרוא להם רשעים וחטאים, גם אם הם

⁴ נוסחא א פרק כא. בנוסח ב הדברים לא מופיעים.

משוחחים בדברים בטלים. אין ממקור זה קושיה על רש"י, שכן חיבור זה נערך בתקופת הגאונים, וגם נוסחאותיו אינן ברורות).